

DE NEDERLANDSE GEBAREN

Op diverse plaatsen in Nederland is het mogelijk om Nederlandse Gebarentaal (NGT) te leren. Er is een bacheloropleiding Gebarentaalwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam en een opleiding tot tolk NGT en leraar NGT aan de Hogeschool Utrecht. Voor degenen die minder professioneel met de taal bezig willen zijn, worden cursussen verzorgd door instellingen die zorg, onderwijs en begeleiding bieden aan mensen met een auditieve of communicatieve beperking (Auris, Kentalis), en *last but not least* bij de Nederlandse welzijnsinstellingen voor doven. Het lesmateriaal is vooralsnog beperkt. Lastiger nog is dat het erg moeilijk is om het taalvaardigheidsniveau van de leerders vast te stellen. Er zijn natuurlijk wel toetsen waarmee bepaald wordt in hoeverre de leerder de stof van een gevolgde lesmodule beheerst, maar deze geven onvoldoende inzicht in wat de leerder kan en waar nog aan gewerkt moet worden. Kennis over het niveau van taalvaardigheid is echter cruciaal voor degenen die opgeleid worden tot docent of tolk, en voor mensen die met en voor doven werken.

Bij Auris en Kentalis wordt in principe tweetalig onderwijs (evenals begeleiding en zorg) aangeboden aan de dove doelgroep. In de praktijk blijkt dat de NGT-vaardigheden van de medewerkers sterk variëren. Al enige jaren wordt bij Kentalis gewerkt aan een inventarisatie van de niveaus waarop de verschillende medewerkers de NGT zouden moeten beheersen. De leraar biologie moet een hoger niveau hebben dan bijvoorbeeld de conciërge. Arie Terpstra, een van de projectleiders Leren en Ontwikkelen

bij Kentalis, zag hierbij mogelijkheden in de richtlijnen van het Europees Referentiekader.

Het Europees Referentiekader is, kortweg, een vastgesteld raamwerk van niveaubeschrijvingen voor moderne vreemde (gesproken) talen. Er worden zes niveaus van taalcompetentie onderscheiden, van beginner tot bijna-moedertaalgebruiker, voor elk van de vijf taalgebieden: begrijpen, spreken, interactie, lezen en schrijven. Voor elk niveau zijn er beschrijvingen van wat de leerder al kan in de nieuwe taal, en hoe goed hij dit kan. Het doel hierbij is in heel Europa dezelfde niveaus te hanteren, zodat iemand die in Spanje Engels leert en niveau A2 heeft, ongeveer dezelfde beheersing van het Engels heeft als een leerder op niveau A2 in Nederland. Hoewel dit streven niet van toepassing is op gebarentalen (deze worden immers alleen onderwezen in het land waar ze gebruikt worden), zijn de richtlijnen goed bruikbaar en hoeft niet bij de diverse instellingen het wiel opnieuw uitgevonden te worden.

Terpstra is, na overleg met de Stichting Leerplanontwikkeling, begonnen met een vertaalslag van de algemene richtlijnen uit het ERK naar de NGT. Uit diverse publicaties in LTM blijkt al dat dat nog niet meevalt voor de gesproken talen. Voor de NGT is het zeker niet minder lastig. Zo liep Terpstra tegen een gebarentaalspecifiek obstakel aan: geen enkele gebarentaal, ook de NGT, heeft een (geaccepteerd) schrift. Kortom, lees- en schrijfvaardigheden kunnen niet onderwezen worden, laat staan getoetst. Een overweging is geweest om productieve en receptieve videovaardig-

TAAL EN HET ERK

heden op te voeren. Dat zou inhouden: het produceren van een monoloog op video, waarbij (net als bij het schrijven) de tijd genomen kan worden om na te denken over de inhoud en vorm, en correcties kunnen worden aangebracht. 'Luister'vaardigheden zouden kunnen worden getoetst met behulp van een video waarbij de leerder volledige controle zou hebben over de navigatie (sneller, langzamer, herhalen). Voorlopig is echter gekozen om de richtlijnen te beperken tot de drie andere vaardigheden: productie, receptie en interactie.

Daarnaast waren er ook enkele NGT-gerelateerde problemen. Naast de nadruk op de communicatieve functie van taal wordt in het ERK ook een belangrijke rol toegekend aan het beheersen van de grammatica, uitgedrukt in bijvoorbeeld het al dan niet gebruiken van grammaticaal complexe constructies en grammaticale correctheid. Voor de NGT hebben we daar echter nog onvoldoende kijk op. Het onderzoek naar de NGT is nog jong, en richt zich vooral op onderwerpen die interessant zijn voor de taalkunde, en slechts in mindere mate voor het NGT-onderwijs. Daarnaast verloopt de vertaalslag van onderzoeksresultaten naar het onderwijs niet altijd even goed en is soms zelfs wat te strikt. Zo krijgen NGT-leerders vaak de instructie dat de gebaarvolgorde in de NGT *onderwerp – lijdend/meewerkend voorwerp – werkwoord* is, terwijl het (weinig) onderzoek waarop dit gebaseerd is, aantoont dat dit een tendens is, maar geen vaste regel.

Verder is er nog geen goed inzicht in de complexiteit van bepaalde constructies en de relatie tussen complexiteit

en leerbaarheid. Sommige constructies (zoals ruimtelijke uitdrukkingen) zijn grammaticaal misschien tamelijk ingewikkeld, maar worden niet noodzakelijk zo ervaren door de leerders – vooral wanneer zij in staat zijn niet (meer) vanuit het Nederlands te denken. Verder is het vast mogelijk om NGT te gebruiken met een accent, maar hoe zo'n accent er dan uitziet is nog de vraag.

Ook op de Hogeschool Utrecht werd het ERK gezien als een goede mogelijkheid voor het bepalen van de NGT-vaardigheid van de studenten, en bovendien als uitgangspunt voor het curriculum. Ongeveer een jaar geleden organiseerde Beppie van den Bogaerde (lector Dovenstudies) een bijeenkomst voor opleiders van alle lerarenopleidingen moderne vreemde talen (mvt) van de Hogeschool en belangstellenden in het NGT-onderwijs. Het doel was te inventariseren wat er bij de verschillende opleidingen al aan inkadering van het ERK was ondernomen, van elkaar te leren, en de mogelijkheden voor samenwerking te bekijken. Het bleek al snel dat het per opleiding sterk verschilde welke stappen er al gezet waren bij de vertaling van de ERK-richtlijnen. Tijdens deze bijeenkomst werd een eerste poging ondernomen om het taalvaardigheidsniveau (productie) van twee taalleerders (Spaans en NGT) te bepalen aan de hand van video-opnamen en een eerste versie van de richtlijnen voor deze talen. Hoewel de behoefte aan samenwerking zeker aanwezig was, is de mvt-subsidie-aanvraag die Van den Bogaerde vervolgens heeft ingediend, niet gehonoreerd, met uitzondering van de NGT.

Momenteel werken het Instituut voor Gebaren, Taal en Dovenstudies en het lectoraat Dovenstudies, beide van de Hogeschool Utrecht, de opleiding Gebarentaalwetenschap van de UvA en Kentalis samen om te komen tot een goede vertaling en implementatie van de richtlijnen van het ERK. Om de twee maanden vinden bijeenkomsten plaats waarin samen met NGT-docenten van de drie organisaties wordt gekeken in hoeverre de richtlijnen die in eerste instantie voor de NGT waren opgesteld toepasbaar zijn; deze worden aangepast, verder ingevuld en uitgebreid. Omdat het meeste lesmateriaal voor NGT-leerders sterk gericht is op expliciet grammaticaonderwijs, is het voor de betrokken docenten even wennen om over te schakelen van het rode naar het groene potlood. (Wat overigens iets is dat zij gemeen hebben met veel docenten van gesproken talen.) Gezien de onvoldedige kennis over de grammatica van de NGT moeten zij er bovendien aan wennen om de regels wat minder strak te hanteren en het taalgevoel meer te laten spreken.

Het is duidelijk dat er nog veel gedaan moet worden, maar het kan alleen maar leiden tot verbetering van het NGT-onderwijs, zowel voor de leerders op universitair en hbo-niveau als voor de leerders die eigenlijk niet zozeer in taal geïnteresseerd zijn, maar nu eenmaal een zekere vaardigheid in de NGT dienen te ontwikkelen om met andere NGT-gebruikers te kunnen communiceren, of zelfs een rolmodel moeten vormen voor nieuwe NGT-gebruikers, zoals ouders en docenten. ■

Inge Zwitserlood, Beppie van den Bogaerde & Arie Terpstra